Eesti Vabadusvõitlejate Liidu Infoleht

VABA SÕNA

NR 40 MAI 2022

VETERANIPÄEV 23. APRILL 2022

KOLUMN

VENEMAA UKRAINA-AVANTÜÜR

Kolumn
Venemaa Ukraina-avantüür

Kahjuks alustas Venemaa sõjavägi just meie iseseisvuspäeval 24.veebruaril 2022 sõjalist rünnakut Ukraina vallutamiseks ja riigi muutmiseks oma vasalliks. Kindlasti tuli asjade selline käik paljudele ootamatult ja Läänes usuti, et paari päevaga on Ukraina kui mitte okupeeritud, siis vähemalt selle pealinn hõivatud ja uus nukuvalitsus pukki pandud.

Aga võta näpust. Vene geniaalsed strateegid ei suutnud omaenda vihkamispropaganda ohvriks langenult arvestada, et Ukrainal on tugev ja sõdimiskogemustega sõjavägi ning võimekas president, kes on suuteline oma suurepärase poliitikaga Läänest hädavajalikku abi nõutama.

Ja nii ongi planeeritud välksõda venima hakanud ja kurnamissõjaks muutunud. Veidi meenutab uus Ukraina sõda Soome Talvesõda, kuid vastased on võrdsemad – kui 1939.aastal oli NSV Liidus 170 miljonit ja Soomes 3,6 miljonit elanikku, siis nüüd on Venemaal 145 ja Ukrainas 41 miljonit elanikku.

Igal juhul sõdib Ukraina rahvas oma riigi eest visalt ja Vene armee sooritab ebaõnnestumistest kibestununa igat sorti sõjakuritegusid, mis riigi halba mainet välismaal veelgi mutta suruvad.

Seega on Venemaa suur juht saavutanud oma kaunitele plaanidele vastupidise tulemuse:

Võiduka välksõja asemel pikk, kurnav ja edutu sõda naaberriigiga

Lääne poolt majandusblokaad ja uue külma sõja ägenemine

Võimalik Soome ja Rootsi liitumine NATO-ga

Venemaa süvenev isolatsioon ja majandusolukorra pidev halvenemine

Venelaste ja ukrainlaste suhete järsk halvenemine.

Ähvardused sõja kaotuse korral sundida Venemaad maksma reparatsioone ja karistama sõjakurjategijaid.

Muidugi ei ole nende ridade kirjutamise ajal (aprilli keskpaik) täpselt teada, mismoodi asjad rindel edasi lähevad ja kas ka Vene sõjaväe uus pealetung Donbassi piirkonnas nurjub. Ukraina riik ja rahvas on erakordselt raskes seisukorras, majandus on pooleldi purustatud, kahjud on tohutud. Ilma Lääne abita on võimatu nii sõja jätkamine kui ka majanduse taastamine.

Kuid sisuliselt on ukrainlased juba korda saatnud imeteo – näidanud kogu maailmale, et Vene sõjavägi ei ole „maailmas paremuselt teine“, suur ja ülivõimas. Loodame, et nad võidavad ja kaitsevad oma iseseisvust, riiki, mille olemasolu naaberriigi president jultunult eitab.

Elagu Ukraina, elagu kangelased!

Palju õnne!

75

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu esimees

TIIT PÕDER

EW 104 aastat

MÄRTSIKÜÜDITAMINE TARTUS 1949. AASTAL

Tartlaste hirm punase okupatsioonivõimu hirmutegude ees ei olnud põhjuseta. Lisaks aastatel 1944-1949 toimunud massilistele arreteerimistele tabas 25.märtsil 1949 linna operatsioon „Priboi“, mille käigus NKVD (uue nimega MVD) väed koos kohalike kollaborantidega viisid läbi uue massküüditamise. Kinni nabiti ja aeti loomavagunitesse seekord Tartus ja Tartumaal üle kolme tuhande eestlase. Isegi rohkem kui 1941.aastal moodustasid enamuse küüditatutest naised, lapsed ja vanurid.

Tartlaste hirm punase okupatsioonivõimu hirmutegude ees ei olnud põhjuseta. Lisaks aastatel 1944-1949 toimunud massilistele arreteerimistele tabas 25.märtsil 1949 linna operatsioon „Priboi“, mille käigus NKVD (uue nimega MVD) väed koos kohalike kollaborantidega viisid läbi uue massküüditamise. Kinni nabiti ja aeti loomavagunitesse seekord Tartus ja Tartumaal üle kolme tuhande eestlase. Isegi rohkem kui 1941.aastal moodustasid enamuse küüditatutest naised, lapsed ja vanurid.

Tartu linnas moodustati 60 operatiivgruppi, mis koosnesid kokku 660 isikust (60 julgeolekumeest, 240 sõdurit ja 360 kohalikku „aktivisti“ – selleks mobiliseeriti Tartu kommunistid ja komnoored. Operatsiooniks eraldati vajalik hulk veoautosid ja vaguneid. Autod koondati küüditamise eel Raekoja platsile valelikul ettekäändel, et see olevat vajalik „metsa väljaviimiseks.“

25.-27.märtsini saadi kätte veeti Siberisse Tartust ja Tartu maakonnast kokku 3392 inimest (725 meest, 1735 naist ja 932 last). Kuuel küüditatul õnnestus põgeneda.

Tartu raudteejaamast läks 27.märtsil kell 16.57 Omski poole teele 47 vagunit 955 küüditatuga. Küüditatutest hukkus keskmiselt 5%.

KINDRAL JOHAN LAIDONERI 138. SÜNNIAASTAPÄEV

VABADUSSÕJAS VÕIDELNUTE MÄLESTUSPÄEV 3. JAANUAR 2022

EIKLA SOO LAHING 76

Tõnu Veldre

Artikkel ilmus ajalehes Saarte hääl

Eelmise nädala neljapäeval, 3. märtsil mälestati Eikla lähedal soos asuva mälestusmärgi juures küünalde süütamisega metsavend Johann Metsa langemise 76. aastapäeva.

Varasematel aastatel toimus sel päeval lahingupaigas kaitseliidu rivistus ja kõlasid aupaugud. Kuid juba teist aastat on piirangute tõttu olnud tähistamine tagasihoidlik. Saaremaa metsavendluse uurija Mati Vendeli sõnul tähistatakse sel aastal pidulikult vaid 12. augustit, kui Saaremaa vabadusvõitluse päeva. „Sel päeval mälestame ühiselt kõiki metsavendi ja nende toetajaid," selgitas Vendel.

Eelmisel suvel korrastasid Saaremaa vabadusvõitlejate ühingu liikmed lahingupaika: „Mälestuskivi nihutati teega ühele joonele, pikendati kõnniteed ja uuendati infostend," rääkis Vendel. Jätkuvalt on tema sõnul probleemiks juurdepääsutee, mille korrashoiuks loodetakse Saaremaa valla abi.

Ise on ta vahepeal põhjalikult tutvunud arhiivides leiduvate materjalidega: „On olemas punkris olnud metsavendade Harald Algpeuse ja Artemi Metsa ning viimase õe Erna tunnistused, mis on küll julegeolekutöötajate poolt pärast piinamisi üles tähendatud. Neist selgub, millises õhustikus need inimesed elasid. Mis ikkagi sundis neid mehi ja ka naisi ennast varjama?".

Vendel nentis kahetsusega, et kõik need dokumendid on olemas olnud ja kättesaadavad juba 30 aastat, mil Eesti on iseseisev, kuid kahetsusväärselt ei ole neid uuritud: osalejad on siit ilmast lahkunud pettumusega hinges.

Erna Metsa andmetel kiitis Elmar Ilp Aleksansder Tuulingut: „Kui Tuulingut poleks olnud

oleks teid kõiki tapetud“. Ilp ise selles lahingus ei osalenud, aga hiljem mehed rääkisid talle, et just Tuuling oli see, kes automaat käes pani kuulipilduja punkriuksest välja ja kahest relvast vaheldumisi tulistades hoidis ründajaid eemale.

Punkri kirjeldus on ära toodud 1950 aastal Rootsis ilmunud välis Eesti ajalehes. Nimelt asunud see kuivenduskraavi valli sees.

Veel selgub arhiivipaberitest, et lahingu alguses sai surma koer. See kuulus tõenäoliselt piirivalvuritele, sest metsavendade mälestustes koera ei mainita.

Kangelase haual: Saaremaa metsavendluse uurija Mati Vendel seisab metsavend Johann Metsa mälestuskivi juures Piila soos.

Foto Tõnu Veldre

UKRAINA RIIK JA UKRAINLASED JA LÄBI AJALOOPÖÖRETE

Ukraina rahva ja riikluse probleemid on keerulised ja läbi aegade olnud ägedate diskussioonide objektiks. Kunagi tavalised või neutraalsed terminid Väike-Vene (Malorossija), Kiievi-Vene, Ukraina, moskaalid, katsaabid, hohollid on hiljem muutunud hoopis poliitilise võitluse relvadeks. Kuid igal juhul on hämmastav, et tänapäeval väidab Vene president kogu maailmale, et pole olemas ei Ukrainat, Ukraina riiki ega ukraina rahvast. Ometi on Venemaa seda riiki ja riigipiire ise ametlikult tunnustanud, sõlminud temaga diplomaatilised suhted ja Ukraina on ÜRO liige. Isegi Jossif Stalin ei eitanud ukraina rahva olemasolu.

Samuti ei maksa arvata, nagu oleksid venelased ja ukrainlased sarnased (või lausa üks rahvas) nagu tsehhid ja slovakid või rumeenlased-moldovalased. Pigem nagu hispaanlased-portugaallased või eestlased-soomlased.

Kiievi Vene 862–1240

Tänapäeva Ukraina, Valgevene ja Vene maadel alates 9. sajandist eksisteerinud riiki ei nimetatud muidugi tol ajal veel Ukrainaks, vaid Russiks (Kievskaja Rusj). Paljudeks erinevateks vürstiriikideks killustunud riiki valitses formaalselt Kiievi suurvürst, kuid hiljem tekkis suurvürst juba ka Põhja-Venemaal Vladimiris, seejärel Moskvas. Vürstiriigid moodustasid erinevaid koalitsioone, sõdisid pidevalt omavahel. Sõdadesse haarati kaasa ka tänapäeva Ukraina lõunaosade stepialadel elanud turgi rändrahvad polovetsid.

1169.aastal koondas Vladimiri vürst Andrei Bogoljubski paljude erinevate vürstiriikide väed ja rüüstas Kiievit põhjalikult. Kuid kindlasti ei saa seda minevikku polariseerida kui esimest Ukraina-Vene sõda, seda enam, et koalitsioonis olid ka Ukraina territooriumil asunud vürstiriigid. Tegemist oli lihtsalt võimuvõitlusega.

Tol ajal muidugi mingite ühtset vanavene rahvust või keelt ei eksisteerinud.

Galiitsia-Volõõnia vürstiriik 1199–1349

13.sajandil langesid Kiievi-Vene alad Batukhaani vägede rünnaku alla ja muutusid peagi Kuldhordi andamimaksjateks. 14.-15.sajandil muutus uueks keskuseks Moskva suurvürstiriik, endised vürstiriigid Ukraina ja Valgevene aladel

aga liitis oma koosseisu vähehaaval tollal võimas Leedu suurvürstiriik, mis moodustas 1399.aastal Poolaga liitriigi.

Ukraina ajaloolased on tollest perioodist esile tõstnud Galiitsia-Volõõnia vürstiriiki ja eriti selle vürsti Daniil Romanovitsi, kes sai koguni Vene kuninga tiitli, mis hõlmas suure osa tänapäeva Lääne-Ukrainast. Paraku langes see peale vürstisoo lõppu Leedu ja Poola võimu alla. Kiiev kaotas samal ajal ajutiselt oma riikliku ja kirikliku keskuse staatuse.

Perioodil 14.-17.sajandil toimuski üldise arusaama järgi kunagise vanavene rahva hargnemine kolmeks erinevaks haruks: suurvenelased, ukrainlased (väikevenelased) ja valgevenelased. Muutus keel, kultuur, mentaliteet ja palju muudki. Alles jäi õigeusk, kuid 1596.a uniooniga (õigeusu ja katoliikluse vahel) hakkas ka see muutuma. Kuid üldiselt domineerisid ühisriigis poolakad ja leedulased ukrainlastele ja valgevenelastele jäi teisejärguline roll. Mitte ainult ukraina ja valgevene, vaid ka leedu ülikkond hakkas vähehaaval poolastuma.

On avaldatud ka arvamusi, et ukrainlased on tõelised idaslaavlased, venelased aga soomeugrilaste ja tatarlaste järeltulijad. See on pigem propaganda.

Poola-Leedu riik

Uue Ukraina loomise juures olid Ukraina kasakad. Nende päritolu ja tekke kohta on palju erinevaid teooriaid, kuid asusid nad tänapäeva Ukraina lõunaosas, kus neil oli alates 16.sajandist Dnepri jõe alamjooksul oma kindlustatud asula Zaporožje Setš. Kasakad moodustasid aja jooksul erilise etnilise rühma ja sõdalasteseisuse, mis osales aktiivselt igasuguses sõjategevuses. Paraku erinevate riikide teenistuses – aja jooksul oldi nii Poola, Vene kui ka Türgi liitlased, lühikest aega isegi Rootsi. Poola riik kasutas kasakaid ära oma sõjaväe suurendamiseks: väike osa (kuni 6000 meest) võeti palgale ja muudeti nn registrikasakateks, suurem osa aga värvati oma teenistusse ajutiselt sõjakäikude ajal. Kasakaid juhtis määratud või valitud hetman.

17.sajandil Ukrainas Poola võimu ajal teravne-

nud rahvuslikud ja usulised vastuolud poolakate ja ukrainlaste vahel viisid läbi tohutute inimohvrite ja purustavate sõdade Ukraina autonoomse riikliku moodustise tekkeni 1648.aastal, mis sai nimeks Hetmaniriik. Registrikasakate arv suurenes 40-60 tuhandeni ja sõja ajal kasutati ka talurahvast moodustatud maakaitseväge. Kasakate ülikkonnast kasvas välja Ukraina uus aadel.

Hetmaniriigi teke on seotud hetman Bogdan Hmelnitski nimega, kes silmapaistva poliitiku ja väejuhina sõlmis sõjalise liidu Krimmi khaaniriigiga ja saigi Hetmaniriigi esimeseks juhiks. 1654.aastal sõlmis Hmelnitski Perejaslavi raadal uue liidu Venemaaga, kes lubas ukrainlastele autonoomia ja terve rea õigusi, mida hiljem vähehaaval rikkuma hakati. Ukrainalste arvates oli see liit Hetmaniriigi ja Venemaa vahel, Venemaa arvates oli aga Hetmaniriik lihtsalt Vene tsaari vasall.

Järgnenud ligi 30 aastat kestnud sõjad, milles osalesid Poola-Leedu, Venemaa, Rootsi, Türgi ja Krimmi khaaniriik, laastasid Ukrainat. Rahvaarv vähenes dramaatiliselt, erinevad hetmanid (Võgovski, Dorošenko, Tereja jt) ja kasakad sõdisid omavahel ja võõrriikidega. 1686.aastal jagasid Venemaa ja Poola Ukraina pooleks, tekkisid nn Vasakkalda Ukraina ja Paremkalda Ukraina.

Kasakate hetmaniriik 1648-1764

Hetmaniriik hõlmas nüüd vene ülemvõimu all vaid Vasakkalda Ukraina, kuid omas olulist autonoomiat kuni 1708.aastani. Põhjasõja käigus püüdis hetman Ivan Mazepa sõlmida liitu Rootsiga, kuid üritus lõppes lüüasaamisega ja kuigi hetmaniriik säilis, kärbiti selle autonoomiat tunduvalt. Viimaseks hetmaniks oli Kirill Razumovski. Lõplikult likvideeriti see 1764.aastal ja Ukraina talurahvas sunnismaistati. Seevastu kohalik ülikkond võrdsustati vene aadliseisusega ja neile avanesid hiilgavad perspektiivid teha edukat karjääri Vene Impeeriumis.

Riigist väljaspool asetsev Zaporožje Setš likvideeriti 1774.aastal (kuna Venemaal leiti, et neid pole Türgivastaseks võitluseks enam vaja) ja sealsed kasakad pillutati laiali. Osa neist toimetati hiljem Põhja-Kaukaasiasse Kubani kasakaväe tuumikuks, teine osa põgenes Balkanile türklaste teenistusse, kus asutati Zaporožje Setšiga analoogne Zadunaiski Setš, mis eksisteeris 1828.aastani.

Krimm, mille elanikkonna moodustasid tol ajal 95% krimmitatarlased, liideti lõplikult Venemaaga 1783.aastal. Suur osa tatarlastest eelistas seejärel lahkuda Türgisse. Allesjäänud krimmitatarlased küüditati hiljem 1944.aasta mais Kesk-Aasiasse.

18.sajandi lõpul vallutas Venemaa rohkearvulistes sõdades Türgiga tänapäeva Ukraina lõunaosa Musta mere ääres, mida edaspidi asustati lisaks ukrainlastele ka venelaste ja mitmete muude rahvuste esindajatega. Poola riigi koosseisu jäänud Ukraina alad, kus kasakad osalesid erinevates ületõusudes, liideti Venemaaga aastatel 1772-1795.

Võitlus Ukraina riigi eest

19.sajandil olid Ukraina alad rahuajal, rahvaarv suurenes. Piirkonda nimetati ametlikult Väike-Veneks ja see oli jagatud kubermangudeks nagu ülejäänud Venemaa. Mingist Ukrainast tol ajal ei räägitud, ametlik keel oli vene keel. 19.sajandil hakkas arenema ukrainakeelne kultuur ja tekkima rahvuslik haritlaskond. Alates 18.sajandist, aga eriti 19.sajandi teisel poolel piirati venestamise käigus igati ukrainakeelset kirjasõna, samuti ukrainakeelset haridust. Riigi ametlik ideoloogia propageeris suure ühtse vene rahva ideed, ukraina ja valgevene keelt nimetati poolakeelsete sõnadega risustatud kohalikeks murreteks, maakate keeleks, milles haritud inimene ei räägi. Suurriiklik ideoloogia pasundas täiel jõul, et on olemas vaid üks ühtne suurvene rahvas, millest vaenlase riugaste tõttu vahepeal eraldati väikevene ja valgevene rahvakillukesed, mis nüüd tuleb sulandada tagasi suurvene rüppe.

Seevastu Austria-Ungaris, mille koosseisu oli Poola jagamise käigus langenud Galiitsia piirkond, soodustati igati ukraina kultuuri ja keele arengut. Ukrainlaste keskuseks selles riigis kujunes Lvov. Sealne ukraina haritlaskond asus ette

valmistama iseseisva Ukraina riigi ideed. Moodustati ka paramilitaarseid organisatsioone – näiteks Setši kütid (Setševõje strelki) Enne Esimest maailmasõda elas Vene riigis 25 miljonit ukrainlast, Galiitsias aga 4 miljonit.

Ukraina heitluste keerises 1917–1920

Esimese maailmasõja käigus avanes Ukrainal võimalus asuda võitlema iseseisvuse eest. Pärast 1917.aasta Veebruarirevolutsiooni asusid ukrainlased organiseeruma, rahvuslus arenes üllatava kiirusega, moodustati Kiievis Keskraada ja taotleti autonoomiat Vene föderatsiooni koosseisus (nagu tol ajal eestlasedki tegid).

20. novembril 1917 kuulutas Keskraada Kiievis välja Ukraina Rahvavabariigi ja asus taotlema rahvusvahelist tunnustust. Sellele vastukaalusk moodustasid Ukraina enamlased Harkovis Ukraina Nõukogude Vabariigi ja tungisid koos Vene punastega Ukraina riigile kallale. Võitluste käigus tungisid veebruaris 1918 Ukrainasse Saksa väed ja seadsid võimule hetman Skoropadski. Novembris 1918 taastati Ukraina Rahvavabariik ja selle juhiks sai Simon Petljura. Samal ajal kuulutasid ukrainlased pärast Austria-Ungari lagunemist Lvovis välja Lääne-Ukraina Rahvavabariigi.

Kahjuks kujunes olukord selliseks, et Ukraina iseseisva riigi loomine ja eksistents lagunes suurte tugevate jõudude igakülgses rünnakus. Ukraina Rahvavabariigil tuli võidelda omamaiste kommunistidega, Punase Venemaaga, vene valgekaartlastega ja Poolaga. Keegi neist ei olnud huvitatud iseseisvast Ukraina riigist.

Ukraina NSV 1920-1939

Kõige hämmastavam oli see, et 1920ndatel aastatel andis oma panuse Ukraina edasiseks arenguks kommunistlik võim. Lühikesel perioodil arendati erinevate rahvuste omaarengut – see poliitika mõisteti hiljem hukka, kui „kolkluse“ ja „natsionalismi“ valetee.

Ukraina rahvuslikud ideaalid kestsid maailmasõdadevahelisel ajal edasi ning isegi levis suurele segaasustusega alale idas ja lõunas, mis liideti Ukraina NSV-ga. Nõukogude võimu algusaastatel (kuni 1930. alguseni) elas Ukraina kultuur üle taassünni tänu bolševike kultuuripoliitikale, mis kandis nime „kohalikustamine“ (korenizatsija). Uued võimud teostasid lausa ukrainastamist. Kiirelt arenev ukrainakeelne haridussüsteem tõstis järsult ukrainakeelse maaelanikkonna kirjaoskust. Samal ajal rändasid vastharitud ukrainlased linnadesse, mis ukrainastusid kiirelt nii rahvusliku koosseisu kui ka hariduse poolest. Samamoodi laienesid ukrainakeelne kirjastustegevus ning Ukraina kultuurielu tervikuna.

“Kohalikustamise” raames soodustati ukraina keele kasutamist töökohtadel ja riigiasjus ning kohaliku tööjõu värbamist. Ehkki partei- ja valitsusaparaat oli algselt peamiselt venekeelne, moodustasid etnilised ukrainlased Ukraina kommunistliku partei liikmeskonnast enam kui poole.

Kuid riigi industrialiseerimise rahastamiseks alustas Stalin Nõukogude Liidu põllumajanduse kollektiviseerimist, mis mõjutas ulatuslikult Ukrainat, «Nõukogude Liidu viljaaita». 1920. aastate lõpul ja 1930. aastate algul liitis riik talupoegade maad ja loomad sunniviisil kolhoosidesse, kasutades maade ja varade konfiskeerimiseks vajaduse korral sõjaväge ja NKVD-d.

Paljud hakkasid kollektiviseerimisele vastu, talurahvas osutas võimudele meeleheitlikku vastupanu. Mitmedki pigem tapsid oma karja, kuid ei andnud seda ära ühismajandeisse. Jõukamad talupojad tembeldati “kulakuteks” ja rahvavaenlasteks. Kümned tuhanded hukati ning umbes 100 000 perekonda küüditati Siberisse ja Kasahstani.

Sunniviisilisel kollektiviseerimisel oli hävitav mõju põllumajanduse tootlikkusele. Sellele vaatamata tõstis Nõukogude valitsus Ukraina viljavarumisnorme niivõrd, et seda ei suudetud täita. Nõukogude seaduste kohaselt ei saanud ühismajandi liikmed viljateragi, kuni nad ei täitnud varumisnorme. Sageli nõudsid võimud ühismajandeilt nii kõrgeid makse, et nälg muutus üleüldiseks.

Stalini korraldatud näljahädas surnud ja karistussalkade tapetud ukrainlaste täpne arv on tänini teadmata. KGB arhiivide ja Vene ajaloolaste viimase aja uurimuste andmeil oli neid

vähemalt seitse miljonit. Ukraina ajaloolased hindavad hukkunute arvuks üheksa miljonit või enam. 25% Ukraina elanikkonnast suri näljahädas, mida tuntakse nimetusega "holodomor" ja mida on hüütud ka "Ukraina holokaustiks".

Industrialiseerimise ja kollektiviseerimisega kaasnes ka ulatuslik kampaania "natsionalistlike kõrvalekallete" vastu, mis Ukrainas tähendas rünnakut rahvusliku poliitilise ja kultuurilise eliidi vastu. Esimene puhastuslaine 1929. ja 1934. aasta vahel oli suunatud partei revolutsionääridest põlvkonna pihta, kelle seas Ukrainas oli palju ukrainastamise pooldajaid. Järgmise poliitilise puhastuse laine 1936.–1938. aastal likvideeris suure osa uuest poliitilisest põlvkonnast, mis oli asendanud esimese, vähendades Ukraina kommunistliku partei liikmeskonda lõpptulemusena poole võrra. Ukraina poliitiline juhtkond asendati suuresti Venemaalt saadetud kaadritega, keda Stalini puhastuste ajal roteeriti. 1931. aastal lõpetati ukrainastamispoliitika, see asendus ulatusliku venestamisega; järgnenud aastakümne vältel hukati või vangistati umbes neli viiendikku Ukraina kultuurieliidist, intellektuaalidest, kirjanikest, kunstnikest ja vaimulikest. Ukraina Autokefaalse Õigeusu Kiriku vaimulike ja juhtkonna massiline arreteerimine lõppes kiriku likvideerimisega 1930. aastal.

Ukraina rahvuslaste organisatsioon (OUN) 1929

Pärast Vene kodusõja ja Nõukogude-Poola sõja lõppu 1920.aastal kujunes olukord selliseks, et enamus ukrainlasi jäid NSV Liidu koosseisu (Ukraina NSV-s), väiksem arv aga Poola ja Rumeenia territooriumile. 1939.aastal elas neid Poolas, Tšehhoslovakkias ja Rumeenias 3-4 miljonit, NSV Liidus aga 24 miljonit.

1929.aastal moodustati Viinis sõjaveteranide ja noorte rahvuslaste poolt Ukraina Rahvuslaste Organisatsioon (ukrainakeelse lühendiga OUN), mis hiljem Teise maailmasõja ajal ja pärast seda mängis olulist rolli ukrainlaste eneseteadvuse ja rahvustunde arengus. Kahjuks langes ukraina rahvas (kes ei ole mitte väikerahvas) ka Teises maailmasõjas erinevate suurriikide vastandlike huvide ohvriks – ei venelastel ega sakslastel ei olnud midagi selle vastu, et petlike lubadustega ukrainlasi ära kasutada oma kahurilihana. Ukraina Rahvuslaste Organisatsioon püüdis kõigest väest omaenda „ukraina asja" ajada, kuid jäi kõigile pingutustele vaatamata kaotajaks.

Kuid sageli juhtub, et selline märtrisaatus omandab rahva hulgas legendaarse kuulsuse - nii juhtus ka Ukrainas, kus Stepan Bandera, Roman Šuhevitš ja teised OUNi tegelased omandasid kultusliku staatuse. Pole ime, et nii NSV Liidus kui ka tänapäeva Venemaal tunti selle ees hirmu ja võideldakse selle vastu kõigi võimalike vahenditega.

Kahjuks kannatas OUN-i tegevus omavaheliste lahkhelide tõttu. 1938.aastal tapisd NKVD agendid Rotterdamis selle juhi Jevgen Konovaletsi, uueks juhiks sai Andri Melnik. Kuid OUN-is tekkis tugev fraktsioon, mida juhtis Stepan Bandera. Vaatamata leppimispüüetele jäid omavahelised vastuolud püsima.

1939.aastal alanud Teises maailmasõjas ühendati Ukraina NSV-ga Lääne-Ukraina, kus OUN-il oli suur mõju. Samal aastal püüdis OUN luua oma riiki ka Taga-Karpaatias märtsis 1939 Tšehhoslovakkia lagunemise ja annekteerimise ajal, kuid pärast mitmepäevaseid võitlusi hõivasid selle piirkonna Ungari väed.

Ukraina 1941–1945

1941.aastal alanud Suur-Saksamaa ja NSV Liidu vahelises sõjas toetasid Ukraina rahvuslased esialgu sakslasi, lootes saavutada heal juhul koguni Slovakkia riigi taolist staatust. 30.juunil 1941 kuulutasid Bandera ja Jaroslav Stetsko Lvovis välja iseseisva Ukraina riigi ja moodustasid valitsuse, kuid paari päeva pärast Saksa võimud arreteerisid nad ja Bandera veetis järgmised kolm aastat Sachsenhauseni koonduslaagris.

1942.aastal olid Ukraina rahvuslased veendunud, et sakslaste käest nad iseseisvust ei saa ja otsustati luua oma partisaniarmee, et võidelda nii Saksamaa kui ka NSV Liidu vastu. Eesmärk oli ilmselt ülejõukäiv, kuid seda püüti tõesti ellu viia. Erinevatest gruppidest pandi kokku võimas Ukraina Ülestõusuarmee (Ukrainskaja Povstant-

šeskaja Armija UPA), mis tegutses sõja ajal ja hiljem nii Lääne-Ukrainas kui ka Poola ja Tšehhoslovakkia territooriumil. Armeed juhtis aastatel 1943-1950 Roman Šuhevitš, 1950-1954 Vasil Kuk.

Tegemist oli suurima partisaniliikumisega Euroopas peale Teise maailmasõja lõppu, mille mahasurumiseks kulus NKVD ja NKGB põhienergia. Partisanisõjas osales ligi 400 tuhat inimest, see oli kuni 1954.aastani keskselt juhitud ja võitluses langes ligi 100 tuhat partisani. Nõukogude võimud surusid seda maha massküüditamiste, arreteerimiste, propaganda ja julma vägivallaga.

Võitlus OUNi vastu toimus ka välismaal. 1959. aastal mürgitas nõukogude julgeoleku agent Saksamaal Stepan Bandera.

Ukraina oli Teises maailmasõjas eriti keeruka, ohvriterohke partisanisõja tallermaa. Kõige rohkem kannatas nagu sellistel puhkudel ikka tsiviilelanikkond. Partisanisõjas osalesid kommunistlikud partisanid, UPA, poola partisanid. Nende vastu võitlesid eri aegandel NKVD, Punaarmee, Saksa sõjavägi, Saksa okupatsioonivõimu ajal kohalikest elanikest moodustatud politseipataljonid. Mõnikord sõlmiti omavahel ka ajutisi liitusid, mis aga peagi katkesid. Lisaks sellele rullus suuremastaabiline sõjategevus üle Ukraina 1941. aastal läänest itta ja 1944.aastal vastupidises suunas. Ukraina elanike arv vähenes taas drastiliselt, sõja hukkus üle 5 miljoni ukrainlase. Lisaks veeti ukrainlasi ka Saksamaale sunnitööle.

Pärast sõja lõppu liideti Ukraina NSV-ga 1945.aastal ka Taga-Karpaatia ja 1954.aastal ka Krimm (viimane väidetavalt puhtmajanduslikel põhjustel). Pealegi ei omanud administratiivpiirid tol ajal hiidriigi sees just väga suurt tähtsust.

Ukraina alates 1991

Ukraina saavutas lõplikult iseseisvuse NSV Liidu lagunemise käigus 24.augustil 1991, kuid võitlus iseseisvuse eest kestab tegelikkuses ka tänapäeval.

78 AASTAT MÄRTSIPOMMITAMISEST

Tallinlased mälestasid õhurünnaku ohvreid küünalde panemisega Vanalinnas

Märtsipommitamine Tallinnas oli Nõukogude Liidu lennuväe õhurünnak linnale 9/10.märtsi öösel Teise maailmasõja ajal.

Tallinnale oli toimunud juba mitu õhurünnakut, kuid Märtsipommitamise nime saanud rünnak oli neist suurim.

Pommitamiste tagajärjel hukkus ametlike teadete kohaselt 757 inimest (586 tsiviilisikut, 50 sõjaväelast ja 121 sõjavangi), 213 said raskeid ja 446 inimest kergeid haavu.

Hävis 1549 ja sai kannatada 3350 hoonet, mis kokku moodustas ligi 30% Eesti pealinna elamispinnast. Rängalt sai kannatada Harju tänav ja Estonia teatri ümbrus. Maha põles eestluse sümboli tähendust omav Estonia teatrimaja, kus just enne pommirünnaku algust oli alanud balletietendus «Kratt". Süttis Tallinna Niguliste kirik, vaekoda Raekoja platsil ja hulk teisi ehitusmälestisi, hävis ka Tallinna ajalooline sünagoogihoone Maakri tänaval.

Umbes 20 000 inimest jäi peavarjuta, tuhanded linlased põgenesid uute õhurünnakute kartuses maale sugulaste ja tuttavate juurde.

Ametlikel andmetel pommitas Nõukogude lennuvägi Tallinna sadamat ja raudteejaama, mis võis tõepoolest olla nende põhieesmärgiks, kuid vene lendurid ei olnud lihtsalt võimelised öise pommitamise ajal sihtmärke täpselt tabama. Küll aga said nad pihta linnale.

Nõukogude Liidu Kaugtegevuslennuvägi (Aviatsija Dalnego Deitsvija) pommitas 1944. aasta veebruaris veel kolmel korral Helsingit, samuti Narvat ja Tartut.

Teises maailmasõja käigus Eestis toimunud lahingutest, küüditamistest ja muudest traagilistest sündmustest oli üks, mis tabas just tallinlasi. 9.-10. märtsi öösel 1944. aastal toimunud Tallinna pommitamine NSV Liidu lennuväe poolt läks Eesti ajalukku ühe suurima katastroofina, mis püsis traumeeriva mälestusena selle üleelanud linlaste teadvuses samuti nagu küüditaminegi. Sajad hukkunud ja vigastatud, hiigeltulekahjud,

varemetes linn põhjustasid jõetut viha ja hirmu uute õhurünnakute ees, vaatepilt oma kodu ja vara hävimisest tekitasid paljudes lootusetust ja soovi hävingule määratud kodumaalt pageda.

Kahjuks on terve Teise maailmasõja ajalugu täis kõigi sõdivate poolte korraldatud pommirünnakuid vaenlase linnadele, eriti kannatasid näiteks London, Berliin, Hamburg, Tokyo, Stalingrad, Rotterdam, Belgrad. Muidugi ei lohuta see kuidagi tallinlasi, et paljusid linnu pommitati järjepidevalt kümneid kordi ja nende elanikud elasid lõputus õuduses kuid ja isegi aastaid. Üks sõja kurbi järelmeid olidki õhurünnakutes lühikese aja jooksul hävitatud sajad linnad ning sajanditepikkune kultuur

Kui veel enne Teise maailmasõja algust peeti vaenlase linnade ja tsiviilelanikkonna terroriseerimist õhurünnakutega sõjandusteoreetikute erialaseks mõttetegevuseks, siis sõjapäevil asuti nende ideid üha massiivsemalt ellu viima. Totaalse sõja tingimustes tuli võidu saavutamiseks võtta kasutusele kõik abinõud ja tekitada vaenlasele kaotusi kõikvõimalikul viisil. Muidugi ei teostunud üks „pommitamisteoreetikute" kunagine uitmõte, nagu sunniks õhuterror ahastusse viidud tsiviilelanikkonda „mõjutama" oma riigi valitsust rahu sõlmima. Hoopis vastupidi – viha vaenlase vastu, pidev propaganda ja kättemaksuiha muutis enamuse sõdivate riikide elanikkonna hoogsalt tegutseva sõjamasina kindlaks aluskomponendiks.

SOOME KAITSEVÄE VETERANIDE PÄEVA TÄHISTAMINE METSAKALMISTUL JA SOOME SUURSAATKONNAS

MEENUTUSI AJALOOST

Raimund Piiri mälestused Pärnu lennukoolist

EESTI LENNUVÄE VÕITLUSTEE II MAAILMASÕJAS (3. osa)

(ilmunud ajalehes VÕITLEJA“ mai/juuni 2002)

1. oktoobril koguneme jälle sadamasse, kuhu oli lükatud meie jaoks 5 kaubavagunit: üks kirjutustoaks, üks härradele ohvitseridele, ja kolm meeskonnale. Viimastel olemine muutus õige kitsaks. Laadisime kirjutusvagunisse kõik jalgrattad, mootorratta ja meeskonna relvad, samuti vagunis oli ka marketender kiusatuseks ja tüliks. Lisaks kolisid sinna allohvitserid ja muud asjamehed tiitliga või tiitlita.

3. oktoobril jõudsime elu ja tervisega „Frankfurt am Oder“. Avastasime, et oleme „täitunud”. Siin jutustati ka, et meie kompanii koer kadus Königsbergis ja seal otsimine jäi tulemusteta. Oli truu kaaslane õppeväljal, kes ei jätnud maha oma peremehest sõdurpoissi. Õppekompanii paigutati hotelli nimega „Berlin“, kus suur saal oli täidetud kahekordsete vooditega. Kantselei ruum oli eeskujulik, kuid lennuväljal tuli teha söömine.

Hommikuse kohvi tõi kohale õppekompanii toimkond. Muud eesti lennuväe üksused asusid lennuväljal barakkides, samuti komandöri staap. Tegin loenduse peatusel Lammasaare läheduses, hüüdes masinaruumist õppekompanii meeste nimesid. Kaasa olid sõitnud täpselt 2/3 meeskonnast, kodumaale jäi kolmandik koosseisust.

Frankfurt-Oder sai kohaks, kus Eesti lennuüksused likvideeriti ja meeskonnad jagati peamiselt kahte gruppi:

A. Arvuliselt enamik suunati Dortmundi lähedal asuvasse õhukaitse patareide käsutusse. Neid oli kaks. ametlike nimedega Flak ERS. Abteilung 96, patarei nr. 6 ja patarei nr. 7. Eestlased saabusid 3. oktoobril 1944.a.

B. Einheit Fix, mis oli langevarjurite koolituskeskus ja asus Esbjergi linna serval asuval saksa sõjaväe lennuväljal. Kohale saabumine oli 10. novembril 1944.a.

Osa Flaki meeskonnast, umbes 200 meest saadeti idarindele Cottbus’i ruumi Dortmundist 10. veebruaril 1945.a.

Endised Eesti lennuväelased suunati 1945.a. märtsil Hirschbergi, kus paiknesid 20. eesti diviisi lahinguüksused. Lendurohvitsere sinna ei saadetud, vaid nad suunati läände Wolfenbütteli linnakesse, kus nad viibisid kuni liitlastele kapituleerumiseni.

Langevarjurite üksus „FIX“ (einheit FIX) Nagu eespool mainitud, osa lennuväest komandeeriti Frankurtist (Oder) Taanimaale Esbjergi linna lähedal asuvale saksa sõjaväe lennuväljale 5. novembril 1944. Lahkusin rühmas, mille juhiks oli määratud eestlasest leitnant Stein. Kaubavagunis oli umbes 30 meest ja sõitsime üle Berliini Taani piiri suunas. Esbjergi linna jõudsime 9. novembril.

Ees olid juba varemini saabunud eesti lennuväelasi. Majutuskohaks peale mõne päeva barakis elamist sai suur angaar, kus meeskonna ruumid olid mugavad keskküttega. Katuse all oli ka ainuke lennumasin: ühe mootoriga transportlennuk Junkers 34. Kuulsin, et masin on sõiduvalmis, tank bensiiniga täidetud. Mõne mehe huvi selle lennumasina vastu oli silmtorkav.

Vihmasajust märjal õppeväljal sakslasest allohvitseri juhatusel harjutasime „ringkaitset“. „Der Feind ist überall“ ja langevarjuri esimeheks tegevuseks maandumisel on tõmbuda ringkaitsesse ja

kui vaenlase kohalolemine märgatav, siis kaevata kaitseks laskurpesa.

Taanis sajab tihedasti vihma ja kaevatud laskurpesad täitusid veega - see olemine oli nagu vannis olemine, mitte just mõnus sügisvihmas. Kuid eluruumid olid soojad ja sinel kuivas ruttu. Taani pakkus ka võrratuid üllatusi: kroonu toit enam ei maitsenud, taani raha eest sai osta piima, koort, võid lähedasest meiereist kui ka toiduainete kauplusest. Söömine oli nauding, palk maksti taani kroonides iga 10 päeva järel.

Kuid saatus asus nöökima, midagi läks ootamatult viltu. Vahekord halvenes eestlaste ja sakslaste vahel: angaaris kustutati elektrivalgustus kell 10 õhtul. Kustutajaks oli saksa allohvitser-korrapidaja, keda pilluti pimedas igasuguste kättejuhtuvate mittevajalike esemetega. Umbes samal ajal tekkis nägelemine eesti ja saksa ohvitseride vahel. Sellest jutustas mulle kapten Elmar Reebs järgmist: „Tegime strateegilisi harjutusi liivakastis. Sakslased ühelpool, eestlased vastaspoolel. Meie poole ründavaid saksa tanke põlevate tikkudega. Vastased nurisesid, et kuidas teil saab olla niipalju laskemoona. Vastas tikkude pilduja: „Meie oleme ju tommid, meil pole millestki puudust“. Nii tekkis tüli, meid süüdistati inglaste ootajateks ja soosijateks! „Tommideks“ kutsuti inglise alamväelasi mõlemal vaenupoolel.“

See tüli ulatus kõrgemate ülemuste kõrvu ja „mit Fluch und Schande“ lahkusime lihapottide juurest Taanis nälgivale Saksamaale. Dortmundi jõuti 6. detsembril ja algas ka meile õhukaitse kahurite väljaõpe. 22. jaanuaril 1945. aastal toimus öösel ameerika pommilennukite rünnak linnale, mis ilma selletagi oli muutunud varemete linnaks. Kuid ees olid juba varem sinna saabunud rahvuskaaslased.

Õhutõrje tagavarapataljon 96 (flak ersatz abteilung 96)

Eesti lennuüksuste meeskonnad koondati kahte patareisse ülalnimetatud pataljonis ja kaasaarvatud „langevarjurite üksus” Taanist, kes saabusid 3. dets. 1944.a. Dortmundi linna lähedastesse kasarmutesse. Dortmund oli tööstuslikult tähtis ala idapool Reini jõge. Eesti meeskond oli jagatud kahe patarei vahel (patarei nr. 6 ja patarei nr. 7). Mõlemad patareid koosnesid 88 mm. õhutõrje kahuritest ja eestlastele korraldati praktiline kahurite kasutamise väljaõpe, mis oli sama ka eesti ohvitseridele eraldi kahuril. Kahureid oli arvult viis, 6. patareis nimetati kahureid alfabeetiliselt A,B,C,D ja E, nimeliselt Albert, Berta, Clara, Dora ja Emil. Emil oli reserveeritud eraldi ohvitseridele. Tulistamine toimus kogupaukudega komandoseadeldise abil, mis oli mehaaniline arvuti. Kahuri meeskond jälgis andmeid instrumentide abil, mis informeerisid teenindava meeskonna suuna- ja kõrgussihturit ja sütikuseadjat, halva ilma puhul nagu pilvitus oli abiks radari samane „Funkmessgerät“. Radari sarnast instrumenti sai vastane segada stanniolpaberi ribade allapaiskamisega. Segaduse tekitamise puhul loodi lihtsalt „tulesein“ ja tulistati sihtimiseta vastase suunas. Madalal lendavate ründavate lennukite puhul anti käsklus „Feuer frei“ („tuli vabaks) ja kahuritorud keerati erisuundades tulevate ründajate vastu ja tulistati nii kiiresti kui võimalik, et samuti luua tulesein. Toruvanem, sihturid ja sütikuseadja olid „kõrvaklappide“ abil seotud komandopunktiga, kuna laadija ja laskemoonakandjad kuulasid otseselt toruvanemat ja seetõttu liikuvad. Laadija kasutas nahast kinnast, et suruda mürsk padruniga torusse. Vasepuuduse tõttu olid mürsukestad tihti terasest, mis pragunesid torus ega kukkunud automaatselt välja. See põhjustas tulistamise katkestamist ja tööd paarile mehele, et teraspadrunit eemaldada. Ka terasest kestad roostetasid kergesti ja neid tuli õlilapiga puhastada.

Eesti poistele tegi nalja kuulata alati hilinevat pauku ohvitseride kahurist nimega „Emil“. Seega kostis kogupauk ja sekund või murdosa hiljem tulistas kahur „Emil“. Vangutati päid ja nenditi teadvalt „Muidugi, härrased ohvitserid”. Kas eestlased tulistasid alla ka vastase pommilennukeid? Seda me ei tea kunagi ega saagi teada. Ümbruskonnas oli ohtralt purunenud pommituslennukite keresid. Kuid kogu maastikul oli mitte kaugel veel teisi patareisid. Lähedasel raudteel manööverdas soomusrong 88 mm õhutõrjekahuritega platformvagunitel. Ja mitte kaugel meie asukohast asus naaber veel suuremate pillidega. Meile tutvustati 105 mm kahurit monteeritud platformvagunile. Samas oli ka varjend rööbastega suure kahuri jaoks. Kuuenda patarei viis kahurit olid varutud laudpõrandaga, kahur ise toetus alusele, et vältida suurtüki „maasse kaevumist“. Seega meeskonna liikumine oli takistuseta. 7. patarei oli aga nelja-

jalgsel alusel, kus liikumisel võis kergesti komistada. Iga kahurit teenendas meeskond, mis koosnes kolmest mehest, kes instrumentide abil sihtisid kahuritoru ja seadsid sütikut, laadija nahkkindaga, toruvanem ja kaks või kolm laskemoonakandjat, seega kokku 7 või 8 meest.

Meeskonna tegevus oli mitmekesine. Peamiseks tegevuseks oli kahurite teenendamine. Teiseks „projektiks“ oli maa-alune „bunkerbau“ ehk eesti keeles varjendi ehitamine, mida tehti mitmes vahetuses ööpäevas, mis oli kaunis kurnav tegevus ja koosnes vagonettide täitmisest pruunika paekivi samasest massist, mida oli suhteliselt kerge murda. Ukrainlastest sõjavangid suruõhu haamritega murdsid käigud sisse, eestlased täitsid vagonetid rööbastel ja lükkasid need sissekäigu juurde, kus mootorijõul töötav vints tiris täis vagonetid maapinnale tühjendamiseks.

Sõjavangide laager asus kasarmute piirkonna kõrval ja seal oli valvuriks ainult üks saksa sõdur „õhukaitsest”. Varjendi ehitamist juhatas ehituskompanii leitnant sinakate kilpidega kuuekrae nurkadel. Teiseks lisategevuseks oli koond- ja lahkriviharjutused väljal, milleks tuli kaasas kanda relva ja muid kehal rippuvaid „klamotte”. Vahetevahel peeti loenguid, peamiselt õhukaitse teemal.

Ka vaba aega anti vahetevahel, mida võis kasutada linnas käimiseks. Kuid linn oli varemetes ja nende vahel hulkumine ei pakkunud mingit lõbu. Poodide ja restoranide külastamiseks puudusid toidumargid ja viimastes ei soovitud sõdureid näha. Kuid külastada sai kasarmute lähedal asuvat restorani, kus serveeriti „tammetõru“ kohvi ja kohati ka saksa tütarlapsi. See asutus asus hädaohtlikus kohas: Lähedal asus tööstus, mis huvitas vaenlase lennuväge. Seal ka töötasid udustajatena sakslannadest kohvikukunded. Häire korral oli kohvikust põgenejaid ja paanilisi varjuotsijaid. (Järgneb)

(Järgneb)

1. oktoobril koguneme jälle sadamasse, kuhu oli lükatud meie jaoks 5 kaubavagunit: üks kirjutustoaks, üks härradele ohvitseridele, ja kolm meeskonnale. Viimastel olemine muutus õige kitsaks. Laadisime kirjutusvagunisse kõik jalgrattad, mootorratta ja meeskonna relvad, samuti vagunis oli ka marketender kiusatuseks ja tüliks. Lisaks kolisid sinna allohvitserid ja muud asjamehed tiitliga või tiitlita.

3. oktoobril jõudsime elu ja tervisega „Frankfurt am Oder“. Avastasime, et oleme „täitunud”. Siin jutustati ka, et meie kompanii koer kadus Königsbergis ja seal otsimine jäi tulemusteta. Oli truu kaaslane õppeväljal, kes ei jätnud maha oma peremehest sõdurpoissi. Õppekompanii paigutati hotelli nimega „Berlin“, kus suur saal oli täidetud kahekordsete vooditega. Kantselei ruum oli eeskujulik, kuid lennuväljal tuli teha söömine.

Hommikuse kohvi tõi kohale õppekompanii toimkond. Muud eesti lennuväe üksused asusid lennuväljal barakkides, samuti komandöri staap. Tegin loenduse peatusel Lammasaare läheduses, hüüdes masinaruumist õppekompanii meeste nimesid. Kaasa olid sõitnud täpselt 2/3 meeskonnast, kodumaale jäi kolmandik koosseisust.

Frankfurt-Oder sai kohaks, kus Eesti lennuüksused likvideeriti ja meeskonnad jagati peamiselt kahte gruppi:

A. Arvuliselt enamik suunati Dortmundi lähedal asuvasse õhukaitse patareide käsutusse. Neid oli kaks. ametlike nimedega Flak ERS. Abteilung 96, patarei nr. 6 ja patarei nr. 7. Eestlased saabusid 3. oktoobril 1944.a.

B. Einheit Fix, mis oli langevarjurite koolituskeskus ja asus Esbjergi linna serval asuval saksa sõjaväe lennuväljal. Kohale saabumine oli 10. novembril 1944.a.

Osa Flaki meeskonnast, umbes 200 meest saadeti idarindele Cottbus’i ruumi Dortmundist 10. veebruaril 1945.a.

Endised Eesti lennuväelased suunati 1945.a. märtsil Hirschbergi, kus paiknesid 20. eesti diviisi lahinguüksused. Lendurohvitsere sinna ei saadetud, vaid nad suunati läände Wolfenbütteli linnakesse, kus nad viibisid kuni liitlastele kapituleerumiseni.

Langevarjurite üksus .FIX“ (einheit FIX) Nagu eespool mainitud, osa lennuväest komandeeriti Frankurtist (Oder) Taanimaale Esbjergi linna lähedal asuvale saksa sõjaväe lennuväljale 5. novembril 1944. Lahkusin rühmas, mille juhiks oli määratud eestlasest leitnant Stein. Kaubavagunis oli umbes 30 meest ja sõitsime üle Berliini Taani piiri suunas. Esbjergi linna jõudsime 9. novembril.

Ees olid juba varemini saabunud eesti lennuväelasi. Majutuskohaks peale mõne päeva barakis elamist sai suur angaar, kus meeskonna ruumid olid mugavad keskküttega. Katuse all oli ka ainuke lennumasin: ühe mootoriga transpor lennuk Junkers 34. Kuulsin, et masin on sõiduvalmis, tank bensiiniga täidetud. Mõne mehe huvi selle lennumasina vastu oli silmtorkav.

Uued raamatud

Soovi korral küsida Eevi Laula või Marek Nummu käest.

vorm
eraldusmärgid
relvastus
autasud
sümboolika
struktuur
elulood

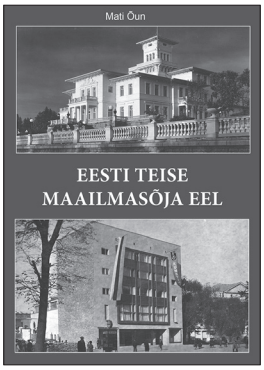

Siinne raamat on järg raamatule „Eesti 100 aastat tagasi” ja püüab kokku võtta Teise maailmasõja eelse meie vabariigi arengutulemusi pärast 20 aastast iseseisvust. Seda põhiliselt majandusest, transpordist ja kultuuritegijaist, jättes veidi ruumi ka kaitsejõududele, sportlastele ja haridusoludele, kuid jättes suurema tähelepanuta poliitikute jagelemised riigipiruka pärast. Sest neist asjust on juba kirjutatud palju ja kirjutatakse edaspidigi.

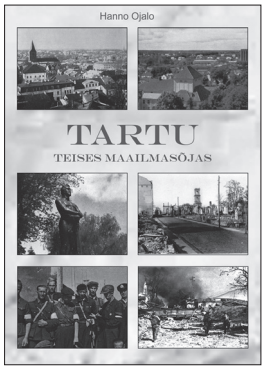

EMAJÕE ATEENA ENNE SÕJATORME
PUNANE AASTA TARTUS 1940-1941
TARTU ÜLESTÕUS 1941
SAKSA OKUPATSIOON 1941-1944
TARTU KAITSELAHINGUD 1944
VAREMETE VAHEL 1944-1949

VAHEPALAD
Esimene vahepala. TARTU LINNAPEAD
Teine vahepala. TARTU VÄEOSAD
Kolmas vahepala. TARTU AJALEHED
Neljas vahepala. TARTU SILLAD
Viies vahepala. TARTU HÄVINUD EHITISED JA MONUMENDID

Käesolev raamat sisaldab Teises maailmasõjas tegutsenud Saksa feldmarssalite, kindralite, admiralide ja teiste kõrgemate ohvitseride elulugusid. Maavägedes,
lennuväes, õhujõududes ja Relva-SS-is sõdinud mehed pidasid sõda vahelduva eduga, osa neist sai surma, mõned hukati pärast sõda, kuid sõjavangis istus neist enamik.
Sellele vaatamata elasid paljud neist kõrge eani ja kirjutasid mälestusteraamatuid.

JÜRI JAAKSONI 80. SURMAAASTAPÄEV

Jüri Jaakson (1870 - 1942) oli mittetulundusühing Eesti Vabariigi riigivanem 1924-1925, kohtuminister ja mittetulundusühing Eesti Panga president. Arreteeriti 14.juunil 1941 NKVD poolt ja lasti maha 20.aprillil 1942 Sevurallagis Sverdlovski oblastis.

Jüri Jaaksoni 80. surma-aastapäeva mälestusteenistuselt Metsakalmistul. Fotod Aare Reimann Jüri Jaaksoni 80. surma-aastapäeva mälestusteenistuselt Metsakalmistul. Fotod Aare Leinpere

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

ARMAND TREI

9.07.1927 – 30.03.2022

Taas on lahkunud 94. eluaastal Valhallasse üks Teise maailmasõja võitleja, kirjanik, koduloolane, vabadusvõitleja Armand Trei.

Tallinna noormees Armand Trei astus 1943. aasta talvel 16-aastaselt vabatahtlikult Saksa lennuväkke

Alaealistel oli vaja vanemate luba, ema nuttis, et siis, kui sõda hakkab lõppema, tahad sina veel sõtta minna. Isa ja ema elasid eraldi ning isa allkirja ei olnud Treil vaja. Teekond kulges Lätimaale rongiga Liibavisse lennukooli. Seal sai noormehest motorist, kes pidi lennukeid hooldama. Lenduriks Trei ei saanud kandideerida, sest oli väga suur konkurss ja tema nägemine oli kehv. Hiljem moodustati ka eraldi Eesti lennukool Pärnus, 1944. aasta 22. septembril väljus Pärnust pisike aurulaev, millega kogu õppurkond Saksamaale viidi.

Saksamaalt viis eestlaste teekond esialgu Taani, kus neid taheti õpetada parašütistideks: sakslane ilmselt arvas veel, et sõja võit pöördub. Edasi aga muudeti eestlastest lennuväelased õhutõrjeväelasteks Dortmundis.

Jaanuaris 1945 praagiti teiste hulgast välja need, kel polnud saksa keel kõige paremini suus, ja saadeti Idarindele Oderi äärde. Üksus, mis Dortmundist tuli, hajutati laiali, ühel heal päeval öeldi, et nüüd on lõpp. Nii lõppeski sõda. Igaüks läks ise kanti. Seejärel tuli sõjavangipõli, kuid pooleteise kuu pärast lasti Trei vabadusse. Edasi otsisid vabakslastud eesti noormehed endile ühe tsivilistide laagri ja oodati transporti tagasi kodumaale.

Pärast Eesti vabanemist nõukogude okupatsioonist osales Armand Trei aktiivselt Eesti Vabadusvõitlejate Liidu ja Eesti Lennuväelaste Ühenduse töös.

2010.aastal ilmus tal põhjalik uurimustöö väheuuritud teemal – baltisakslased Vabadussõjas. Raamat ilmus kirjastuses Grenader ja kandis pealkirja „Unustatud rügement. Balti pataljon (rügement) Eesti Vabadussõjas“.

Oma sõnul hakkas Armand Treil lihtsalt kahju sellest, et uus Eesti riik ja Eesti valitsus üldse ei pööranud tähelepanu oma baltisaksa liitlastele-relvavendadele ning ta otsustas pühendada neile meestele eraldi raamatu.

Hääd teed, kallis sõber, aitäh, et olid meiega!

Eesti Vabadusvõitlejate Liit
Eesti Lennuväelaste Ühendus

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

Aprill
Hans Pappel
August Tuisk
Viktor Preiman
Hillar Järs
Kaugo Jääküla
Lembit Noor
Kuno Raude

Mai
Janek Tammisto
Uno Tallmeister
Heino Vompa
Lembit Laurent
Raivo Ruus
Kaido Petermann
Virge Aas
Uno Muutra
Endel Roosipõld
Enn Virupalu
Jüri Pääsuke

Juuni
Jaan Arula
Mihkel Jaagus
Enn Peterson
Heiki Magnus
Jaan Harina
Heljut Kapral
Alar Mägi
Jaak Puura
Vaido Kolmer

Infolehe toimetus: H. Ojalo - toimetaja, U. Sirp - kujundaja, fotode autor on Aare Hindremäe

Eesti Vabadusvõitlejate Liit

Aadress: Toompea 8, Tallinn, 10130
Kontakt: Tel. 666 04 30
e-post: vabadusvoitlus@hot.ee
http://www.evvl.ee